

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Aralık 2018, Sayı 246 Ekidir

Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (44)

Yaz: Resesyon
Kış: Depresyon...

Yaz: Resesyon Kış: Depresyon...

Mustafa SÖNMEZ*

ÖZET

Türkiye ekonomisi için “normal büyüme”, yüzde 5-6 sayılıyor. Üçüncü çeyreğin yüzde 1,6’lık performansı, “resmen resesyona girildiğinin” ifadesi artık. Resesyon, yani “durgunluk” hali, Ekim sonrası, yani 4. çeyrek ile ilgili göstergelerle yan yana getirildiğinde, bunun sadece resesyon değil, bir küçülmeye gidiş, yani “depresyona” geçiş olduğu da söylenmelidir. Hatta yüksek seyreden enflasyon ile birlikte buna “slumpflasyon” da deniliyor ve bu baş edilmesi zor bir kriz olarak görülüyor.

Resesyonun sektörel analizi, ilerisi için neden iyimser olunamadığını da ortaya koyuyor. Üretici sektörlerden tarım ve sanayide büyüme çok cılız kalırken inşaatı sert bir küçülme gözlenmiş, yüzde 1,6’lık büyüme, hizmetler ve daha çok da devlet hizmet üretiminden gelmiştir.

Yılın 3. çeyreğinde sanayinin omurgası olan imalat sanayisinde büyümenin yüzde 0,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Son 15 yılın “yükselen sektörü” inşaatın 3. çeyrekte yüzde 5,3 küçüldüğü, böylece depresyona giren ilk sektör olduğu söylenebilir.

Üretici sektörler olan tarım, sanayi ve inşaat hızla durgunluk, küçülme sürecine girerken, ayakta gibi duran tek sektör hizmetler, daha çok da 31 Mart seçim kaygısıyla canlı tutulan devlet harcamaları oldu. Ancak bütçe gelirlerinin azalması nedeniyle, devletin büyümeye katkı sağlamasının şartları gittikçe zorlaşıyor.

Üçüncü çeyrek itibarıyla, kişi başına yıllık GSYİH de geçen yıla göre 284 dolar azaldı ve 10 bin 272 dolar düzeyine indi. Ancak, Türkiye nüfusuna, sayıları 4 milyonu aşan Suriye ağırlıklı göçmenleri de katarsak, kişi başına gelirin şimdiden 9 bin 700 dolar dolayına indiğini belirtmek gerekiyor. Yıl bittiğinde, 4. çeyrekte yaşanması muhtemel küçülme ile birlikte, bu rakam 9 bin doların altına da inmiş olacaktır.

Ekonominin son çeyrekte yaklaşık yüzde 3 daralması, yıllık büyümenin de böylece yüzde 2,5 dolayında gerçekleşmesi sürpriz olmayacak.

Durgunluk, ardından da küçülme eğilimleri, dış kaynak çekilişiyle bire bir ilgilidir. 2018’de 5 milyar dolar sermaye çıkışı yaşanmış ve açık için rezervlere, kaynağı belirsiz kaynaklara, başvurulmak zorunda kalınmıştır.

Yeniden büyüme, anlamlı yabancı sermaye girişine bağlı. Yabancıların yeniden giriş yapması ise, hem içerdeki göstergelerin, başta da enflasyonun iyileşmesine ve risk üreten Türkiye’nin risk priminin 400’lerden en az 200’lere kadar gerilemesine bağlı. Bunun sağlanması için muhtemelen 31 Mart seçimleri sonrasında IMF kaynaklarına başvurulması ve karşılığında IMF’nin dayatacağı acı reçetenin topluma uygulanması kaçınılmaz gibi görünüyor.

Büyüme, işgücünün aleyhine gelişiyor. Üretilen gelirden işgücünün aldığı pay yüzde 31 dolayında. Oysa işgücünün payı, yılın ilk çeyreğinde yüzde 38 dolayındaydı.

Yaklaşık 10 milyon ücretliyi doğrudan ilgilendiren asgari ücret görüşmelerinden, yüzde 20’lerin üstünde bir enflasyon yaşanırken nasıl bir karar çıkacağı da önemli.

TÜİK 2017 Kasım ayı için asgari ücreti 1.894 TL olarak hesaplamıştı. Son bir yıllık enflasyon yüzde 25 civarı kabul edilince 2019 için TÜİK’in asgari ücret önerisinin net 2.310 TL civarında olması gerekir. 2.300 TL üzerine 2019 yılı büyüme ve enflasyon beklentileri eklenmelidir. Bu durumda TÜİK hesabına göre asgari ücret sendikaların söylediği gibi en az 2.800 TL olmalıdır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

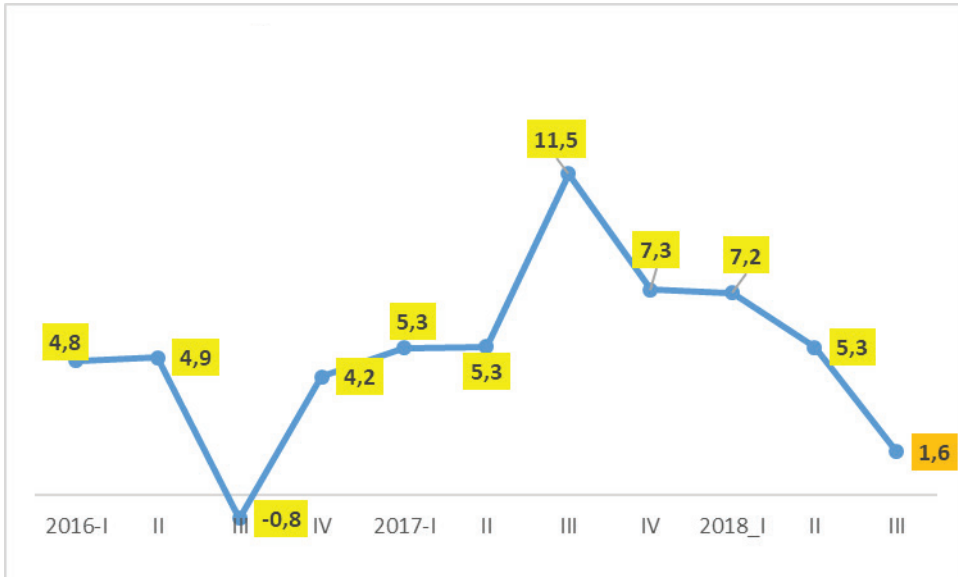
GİRİŞ

Türkiye ekonomisinin yılın ikinci yarısında hızla bir türbülansa girdiği, sert bir biçimde yükselen döviz fiyatlarının ve onun da etkisiyle artan enflasyonun ekonomiyi dibe çektiği biliniyordu. Her ne kadar Cumhurbaşkanı, “Kriz falan yok” dese de bu durum göstergelerden izlenebiliyordu. Kuşkusuz, olan bitenin toplu ifadesi “büyüme” isimli makro verinin ne gösterdiğinde saklıydı ve o, 10 Aralık Pazartesi kısa adı TÜİK olan Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklandı.

TÜİK'e göre, Temmuz-Eylül dönemini içeren 3. çeyrekte Türkiye ekonomisi ancak yüzde 1,6 büyüyebildi. İlk çeyrekteki büyümenin yüzde 7,2, ikinci çeyrektekinin yüzde 5,3 olduğu anımsandığında, yüzde 1,6'lık 3. çeyrek verisi, hızlı bir iniş olduğunu ortaya koyuyor ve alışılmış büyüme temposunun çok altına düşen bu hal, “resesyon” tanımına uyuyor.

Türkiye ekonomisi için “normal büyüme”, yüzde 5-6 sayılıyor. Üçüncü çeyreğin yüzde 1,6'lık performansı, “resmen resesyona girildiğinin” ifadesi artık. Dış medya, örneğin 11 Aralık tarihli Financial Times da bu ifadeyi kullandı. Haberde, “Türkiye’de para birimindeki kriz yüksek enflasyon oranını tetikledikten ve tüketici talebini azalttıktan sonra, 3. çeyrekte ekonomik büyüme yavaşladı. Böylece ülkenin resesyona girme ihtimalini artırdı” deniliyor.

Resesyon, “durgunluk” hali, Ekim sonrası, yani 4. çeyrek ile ilgili göstergelerle bu fotoğraf yan yana getirildiğinde, bunun sadece resesyon değil, bir küçülmeye gidiş, “depresyona” geçiş olduğu da söylenmelidir. Hatta yüksek seyreden enflasyon ile birlikte buna “slumpflasyon” da deniyor ve bu baş edilmesi zor bir kriz olarak görünüyor.

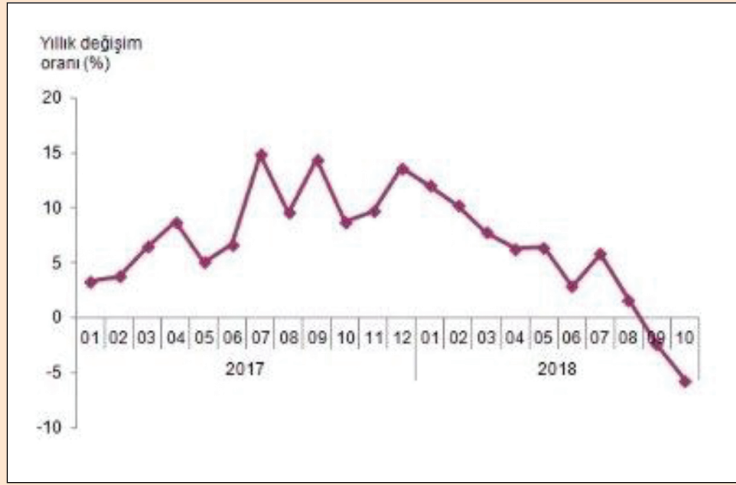
Grafik 1. GSYİH'nin Çeyrek Dönemler İtibariyle Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

SANAYİDE DÜŞÜŞ, İŞSİZLİKTE ARTIŞ

TÜİK'in 17 Aralık günü açıkladığı Sanayi Üretim Endeksi ve işgücü verileri, ekonomide resesyondan depresyona geçişin iki yeni göstergesi olarak önem kazandı. Sanayi üretimi Ekim ayında, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 5,7 azaldı.

Sanayinin alt sektörleri (2015=100 referans yılı) incelendiğinde, 2018 yılı Ekim ayında madencilik ve taşocakçılığı sektörü endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 6,1 artarken, imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 6,5 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 1,2 azaldı. Ara malları üretiminde yıllık azalma yüzde 9,6 olurken sermaye mallarında yüzde 7'ye ulaştı. Dayanaksız tüketim mallarında da üretimde yüzde 3'ün üstünde bir gerileme gözlemlendi.

Grafik 2. Takvim Etkisinden Arındırılmış Yıllık Değişim Oranları (Ekim 2018)

Kaynak: TÜİK 17 Aralık 2018 Haber Bülteni

2018 yılı Ekim ayında madencilik ve taşocakçılığı sektörü endeksi bir önceki aya göre yüzde 1,3, imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 2 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 1,2 azaldı.

Sanayideki düşüşe işsizlikteki artış da eşlik etti. Yine TÜİK verilerine göre Eylül ayında işsizlik yüzde 11,4'e çıktı.

Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsiz sayısı 2018 yılı Eylül döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 330 bin kişi artarak 3 milyon 749 bin kişi oldu. İşsizlik oranı 0,8 puanlık artış ile yüzde 11,4 seviyesinde gerçekleşti. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı 0,7 puanlık artış ile yüzde 13,5 olarak tahmin edildi. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı 1,6 puanlık artış ile yüzde 21,6 olurken, 15-64 yaş grubunda bu oran 0,9 puanlık artış ile yüzde 11,7 olarak gerçekleşti.

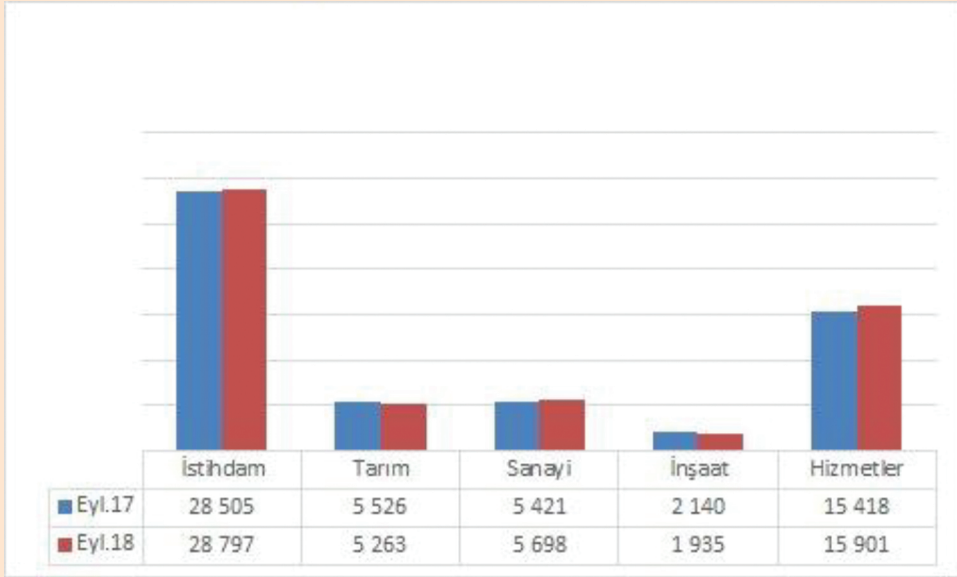
Mevsim etkilerinden arındırılmış istihdam 2017 Eylül'den bu yılın Eylül ayına 292 artmış görünüyor. Tarımda istihdam 263 bin, inşaatla ise 205 bin azalmış görünüyor. Sanayi ve hizmetlerdeki istihdam, azalmaları telafi etmiş. Ama yine de iki üretici sektörün 470 bin iş kaybı önemli.

İşsizlikte yüzde 11,4'e çıkmanın ve sanayide yüzde 6'ya yakın küçülmenin önümüzdeki aylarda sürmesi muhtemeldir. Bu verilerle, son çeyrek GSYH'de yüzde 5'e yakın küçülme gözlemlenebilir ve 2018 büyümesi yüzde 2'nin altına inebilir. Bu, resesyondan depresyona geçiştir ve yüksek enflasyon eşliğindeki uzun bir krizin habercisidir.

Tablo 1. Mevsim Etkisinden Arındırılmış Temel İşgücü Göstergeleri (Eylül 2017 - Eylül 2018)

	İşgücü	Değişim oranı ⁽¹⁾	İstihdam	Değişim oranı ⁽¹⁾	İşsiz	Değişim oranı ⁽¹⁾	İşgücüne katılma oranı	İstihdam oranı	İşsizlik oranı	Tarım dışı işsizlik oranı	Genç nüfusta işsizlik oranı
	(Bin)	(%)	(Bin)	(%)	(Bin)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
2017 Eylül	31 865	0,4	28 505	0,5	3 360	-0,4	53,0	47,4	10,5	12,6	20,0
Ekim	31 875	0,0	28 620	0,4	3 255	-3,1	53,0	47,6	10,2	12,2	19,5
Kasım	31 981	0,3	28 748	0,4	3 233	-0,7	53,1	47,7	10,1	12,0	19,3
Aralık	32 032	0,2	28 856	0,4	3 176	-1,8	53,1	47,9	9,9	11,8	19,0
2018 Ocak	32 041	0,0	28 860	0,0	3 181	0,2	53,1	47,8	9,9	11,8	19,1
Şubat	32 064	0,1	28 882	0,1	3 181	0,0	53,1	47,8	9,9	11,8	19,0
Mart	32 023	-0,1	28 810	-0,2	3 214	1,0	53,0	47,6	10,0	11,9	18,9
Nisan	32 094	0,2	28 770	-0,1	3 324	3,4	53,0	47,5	10,4	12,3	18,9
Mayıs	32 084	0,0	28 664	-0,4	3 421	2,9	53,0	47,3	10,7	12,6	19,1
Haziran	32 254	0,5	28 737	0,3	3 517	2,8	53,2	47,4	10,9	12,8	19,5
Temmuz	32 302	0,1	28 728	0,0	3 573	1,6	53,2	47,3	11,1	13,0	19,6
Ağustos	32 508	0,6	28 878	0,5	3 631	1,6	53,5	47,5	11,2	13,1	20,0
Eylül	32 474	-0,1	28 797	-0,3	3 676	1,2	53,4	47,4	11,3	13,3	20,4

(1) Değişim oranı bir önceki döneme göre hesaplanmıştır.

Grafik 3. İstihdam ve Sektörel Dağılım: Eylül 2017-2018 (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış, Bin Kişi)

SEKTÖREL ANALİZ

Resesyonun sektörel analizi, ilerisi için neden iyimser olunamadığını da ortaya koyuyor. Üretici sektörlerden tarım ve sanayide büyüme çok cılız kalırken inşaatı sert bir küçülme gözlenmiş ve yüzde 1,6'lık büyüme, hizmetler, daha çok da devlet hizmet üretiminden gelmiştir.

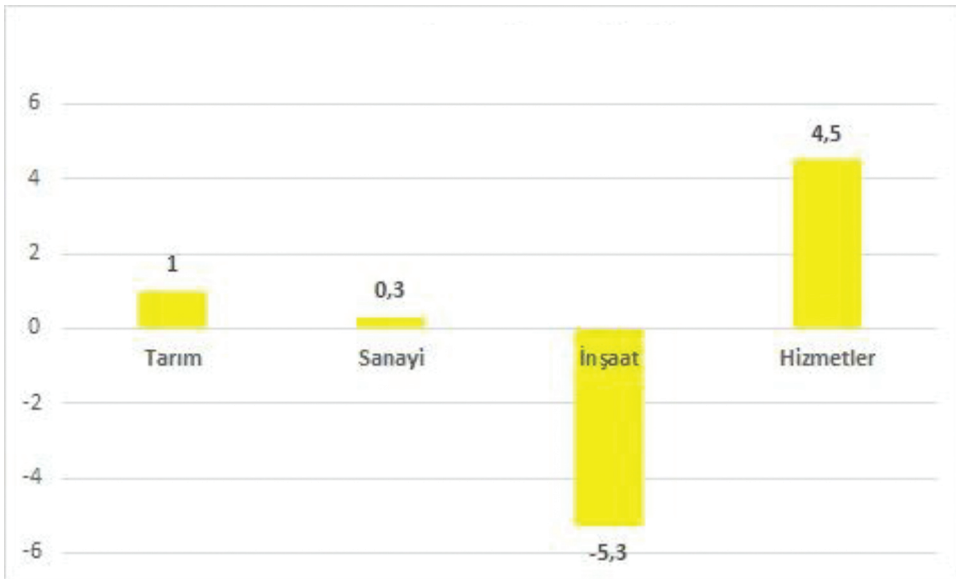
2017 yılının 3. çeyreğinde, kredi pompalaması ile zorlanan iç talep çekişli büyüme, sanayide yüzde 15,4'lük artış getirmişti. İzleyen çeyreklerde sanayinin büyüme hızı düzenli olarak gerilemiş, 2018 2. çeyreğinde yüzde 4,2'ye düştükten sonra 3. çeyrekte yüzde 0,3'ü buldu.

Yılın 3. çeyreğinde sanayinin omurgası olan imalat sanayisinde büyümenin yüzde 0,6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İmalat sanayisinin alt dallarından ihracata dönük olanlar, döviz kurunda yükselişin özendirmesiyle biraz olsun ayakta kalırken, inşaatı girdi veren sektörlerin ve ağırlıklı iç talebe dönük sektörlerin hızlı bir iniş içinde olduğu gözlemlenmiştir.

Son 15 yılın "yükselen sektörü" inşaat, 2017'nin 3. çeyreğinde yüzde 19'a yakın büyümüştü. İzleyen çeyreklerde ise, rejimin aldığı çeşitli önlemlere, kredi kolaylıklarına rağmen hızla ivme kaybetti ve 2018'in 2. çeyreğinde büyüme hızı yüzde 1'e düştü. İnşaatın 3. çeyrekte yüzde 5,3 küçüldüğü, böylece depresyona giren ilk sektör olduğu söylenebilir.

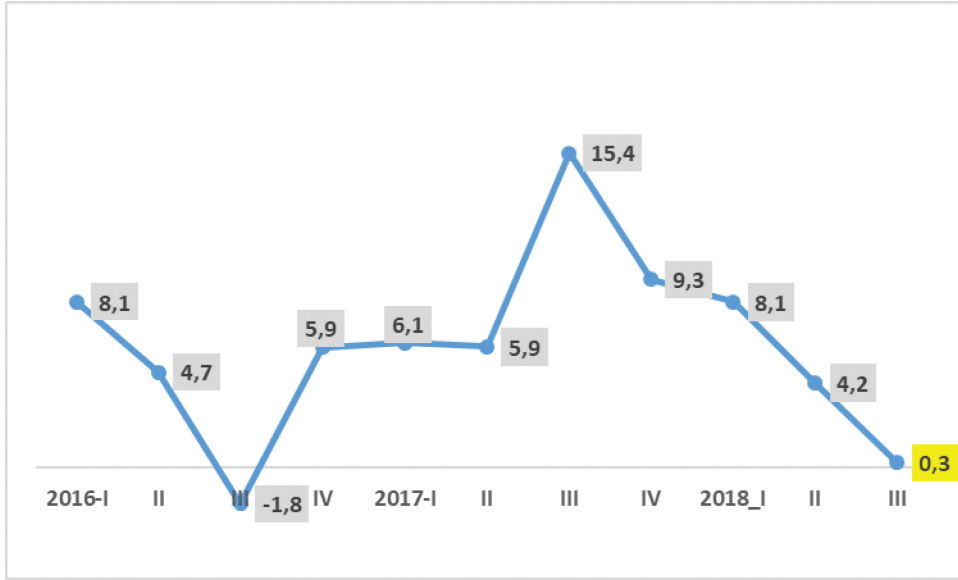
İnşaatın depresyona girişinde biriken konut stokları kadar yeni yatırımlara girişilmemesinin etkili olduğu söylenebilir.

Döviz kurlarındaki hızlanmanın getirisi, bir "yatırım aracı" olarak konutu gözden düşürünce, yatırım amaçlı konut satışları hızla düştü. Yanı sıra, dövizin hızlı tırmanışı ile birlikte artan konut kredisi faizleri, satışlarda üçte birlik payı olan ipotekli (kredili) satışları da hızla geriletti. Bunlar, konut stoklarının erimesini yavaşlatırken yeni yatırım ve üretim de geriledi. Konutu tamamlayan kentsel altyapı ve "mega proje" denilen yatırımlardaki yavaşlama da inşaatın depresyona girişini hazırladı.

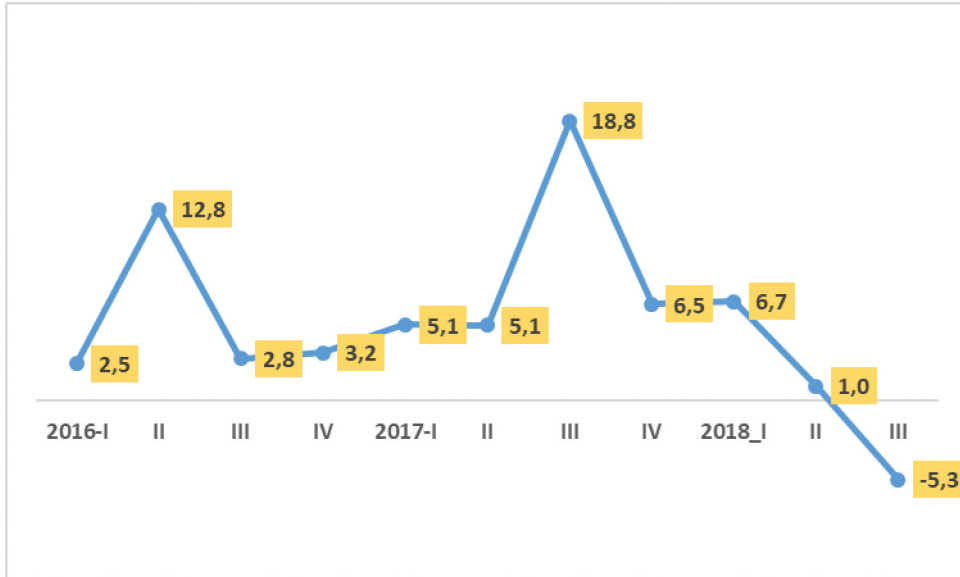
Grafik 4. 2018 3. Çeyrekte Sektörel Değişim (%)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Grafik 5. Sanayi GSYİH'sının Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Grafik 6. İnşaat GSYİH'sının Değişimi (%)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Üretici sektörler olan tarım, sanayi ve inşaat hızla durgunluk-küçülme sürecine girerken, ayakta gibi duran tek sektör hizmetler oldu. Ekonominin en şişkin sektörü olan hizmetler, yüzde 4,5'lik büyüme temposu ile üretken sektörlerdeki sıfır büyüme

/ küçülme olgusunu telafi etmiş; toplam millî gelirin daralmasını önlemiş görünmektedir. Bu büyümenin kaynağı ise yaklaşan 31 Mart yerel seçim ekonomisidir.

YAPIŞKAN, YÜKSEK ENFLASYON

Yaşanan resesyona ve onu takip eden depresyona, yüksek oranlı ve yapışkan bir enflasyon eşlik ediyor. Bu enflasyon da kolay kolay iki hanenin altına inecek gibi görünmüyor.

Tablo 2. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları, Kasım 2018 [2003=100]

	Kasım 2018	Kasım 2017
Bir önceki aya göre değişim oranı	-1,44	1,49
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı	20,79	11,16
Bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranı	21,62	12,98
On iki aylık ortalamalara göre değişim oranı	15,63	10,87

Kaynak: TÜİK 3 Aralık 2018 Haber Bülteni

Grafik 7. Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Değişim Oranları (%)

Kaynak: TÜİK 3 Aralık 2018 Haber Bülteni

Kasım ayında, tamamen vergi indirimleri tedbirinin sonucu olarak gerçekleşen yüzde 1,4'lük enflasyon düşüşüne rağmen, tüketici enflasyonu yüzde 21,62 olarak gerçekleşti ve yılı yüzde 22 ile tamamlaması da yüksek bir ihtimal olarak duruyor. Yükselen ekonomiler arasında bu yüksek enflasyonun tek benzeri, krizde olan ve IMF ile stand-by anlaşması imzalayan Arjantin'de gözleniyor (yıllık yüzde 45) .

Kasım ayı için umulan en az yüzde 3 gerileme beklentisi gerçekleşmedi, bunun yarısının bile altında bir gerilemede kalındı. Alt dallar olarak bakıldığında, en önemli gerilemenin otomobil ve akaryakıtın yer aldığı ulaştırma sektöründe gerçekleştiği ve fiyatların bu dalda yüzde 1,17 azaldığı belirlendi. Ulaştırma ev eşyaları sektörü izledi. Dört alt dalda daha Kasım ayında fiyat artışı değil ama çok küçük fiyat düşüşleri gözlenirken, geri kalan dallarda yüzde 0.16'ya varan fiyat artışları küçük de olsa gözleniyor.

Grafik 8. Kasım Ayında Düşen ve Düşmeyen Fiyatlar

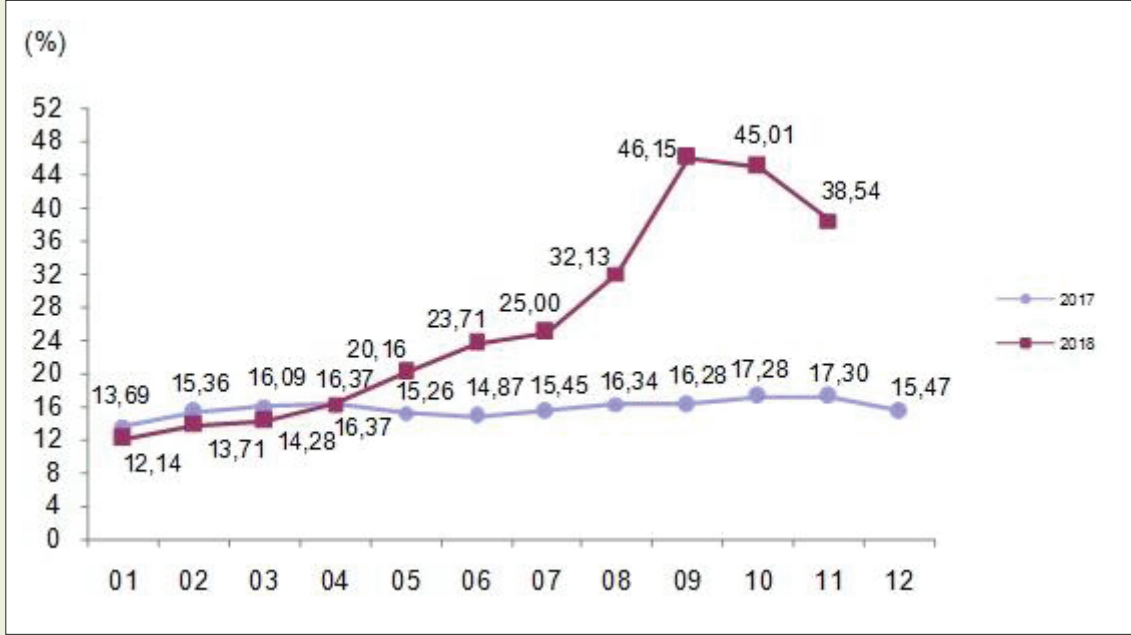
Kasım ayında yüzde 1,4 fiat düşüşün tek nedeni vergi indirimi önlemi oldu. Bu önlem sonucu başta otomobil olmak üzere dayanıklı tüketim malları ve mobilya fiyatlarında perakendeciler etiket değiştirip vergi indirimi oranında düşüşler yaptılar. Nitekim TÜİK'in madde bazında saptadığı fiyatlara göre, otomobilde fiyat düşüşü yüzde 14'e yaklaşırken beyaz eşyalarda yüzde 7 dolayında gerçekleşti. Benzin fiyatları da yüzde 6 düştü.

Kasım ayında vergi indirimi tedbirinin yanında, döviz fiyatlarındaki tırmanışının durması, sanayici fiyatlarının düşüşünü de beraberinde getirdi. Yıllık yüzde 45 seviyesinde yer alan sanayici fiyatları, Kasım ayında yüzde 38,5'e geriledi. Eylül sonunda artırılan TL faizlerinin etkisiyle de gevşeyen döviz fiyatları, önce durgunluk ardından küçülme ile birlikte azalan ithalat talebiyle de aşağı seyretti. Bütün bunlar, sanayici fiyatlarının görece gerilemesini de getirdi. Aralık ayında sanayici (üretici) fiyatları yüzde 1 artarsa, yıl, yüzde 38 artışla tamamlanmış olacak. Bunun tüketici fiyatlarına geçirgenliğinin azaldığını söylemek güç. Dolayısıyla sanayicinin fiyat artışları 2019'un ilk aylarında da perakende fiyatlarında hissedilecek denilebilir.

Tablo 3. Kasımda Vergi İndiriminden Fiyatı Düşen Bazı Önemli Mallar

	Ekim TL	Kasım TL	Düşüş
Otomobil (Dizel)	148.230	127.673	-13,9
Otomobil (Benzinli)	109.528	96.662	-11,7
Bilgisayar	4.477	4.006	-10,5
Yemek Odası Takımı	7.402	6.638	-10,3
Bulaşık Makinesi	1.792	1.672	-6,7
Çamaşır Makinesi	2.307	2.171	-5,9
Benzin	7,0	6,6	-5,6
Bilgisayar Ekipmanları	44	41	-5,0
No-Frost Buzdolabı	3.220	3.062	-4,9
Elektrikli Süpürge	793	757	-4,6
Derin Dondurucu	2.401	2.290	-4,6
Televizyon	2.806	2.680	-4,5
Fırınlı Ocaklar	1.758	1.690	-3,9
Normal Buzdolabı	2.836	2.735	-3,6

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Grafik 9. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi, Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim Oranı, Kasım 2018 [2003=100]

Kasım ayındaki gerilemenin Aralık ayında da devam edeceği görüşü iktidar tarafından dile getiriliyor. Eğer otomotiv, beyaz eşya ve mobilyadaki vergi indiriminin oranı daha da artırılmaz, dünya enerji ve diğer emtia fiyatları hissedilir şekilde düşmez ise bu zor görünüyor.

Fiyatların Aralık ayında Kasım'da olduğu gibi yine gerilemesi ancak yeni indirim kararlarıyla mümkün olabilir. Mevcut koşullarda da fiyatların Aralık'ta da gerilemesini sağlayacak hiçbir etken bulunmamaktadır. Yıllık TÜFE'nin yüzde 22, Yİ-ÜFE'nin ise yüzde 38 dolayında gerçekleşmesi muhtemeldir.

Hizmetlerin GSYH'de kapladığı büyüklüğün yüzde 50'si kamu yönetiminden oluşur ve GSYH'ye katkısı, bütçeden yapılan cari harcamalarla ölçülür. Temmuz-Eylül 2018'de hizmetler sektörünün alt-kollarındaki büyüme hızlarına bakıldığında yüzde 10,2 ile en hızlı büyüyen kesimin kamu yönetimi olduğu görülmektedir.

Harcamalara göre milli gelire bakıldığında, iç talebi canlı tutan tek kalemin, cari devlet harcamalarındaki yüzde 7,5'lik büyüme olduğu görülmektedir. Seçim ortamında hükümetin "can havliyle" cari kamu harcamalarını pompalaması, negatif büyümeyi önlemiştir.

DEVLET HARCAMALARIYLA ZORLAMA

Üçüncü çeyrek büyüme verilerine "Harcamalar" kalemi üstünden bakmaya devam edildiğinde, özel tüketimin 3. çeyrekte sadece yüzde 1 büyüdüğü görülmektedir. Özellikle dayanıklı mallar tüketimindeki yüzde 24'lük sert küçülme, ürkütücü görünüyor. Özel tüketim yerinde sayarken, kamu harcamalarının yüzde 7,5 büyüyerek temposunu koruduğu göze çarpanlar arasında. Hatta yılın ilk iki çeyreğinde de rakamlar, sırasıyla yüzde 3,5 ve yüzde 7,8 gibi oldukça büyük gerçekleşiyor.

Devlet harcamalarının katkısıyla büyümenin re-

sesyon ile sınırlı kalması ve depresyonun ertelenmediği gerçeği var. Ocak-Kasım arasında, Hazine'nin nakit gelirlerindeki artış yüzde 24,4 olarak gerçekleşti. Bu, 2008'den bu yana en büyük artış oranı sayılabilir. Buna bağlı olarak harcamalardaki artış yüzde 22,6. Bu da öncekilerden oldukça büyük bir artış. Büyümeye en çok katkı da buradan geldi.

"Peki, gelirler nereden geldi?" diye soran Maliye- ci Hakan Özyıldız'a göre, önemli kısmı TCMB ve kamu bankalarından geldi. Diğer bir bölümü de bedelli askerlik ve vergi aflarından gelenler. Bu yıl, bir defalık gelirlerdeki artış dikkat çekici.

Vergi yapılandırması için yaklaşık 6 milyon mükellefin başvurduğu ve 70 milyar TL'nin yeniden yapılandırılmasına karşılık tahsilatın 13,3 milyar TL, diğer ifadeyle yüzde 19'da kaldığı bildirilmektedir. Yanı sıra SGK primlerinin yeniden yapılandırılması için 1,3 milyon mükellef başvurmuş, 43,4 milyar TL yapılandırılmıştır. Burada 3,2 milyar TL tahsil edilebilmiş, tahsilat oranı sadece yüzde 7,3 ile sınırlı kalmıştır. Özyıldız'a göre, neredeyse hiç kimse devlete olan borcunu ödemiyor ve/veya

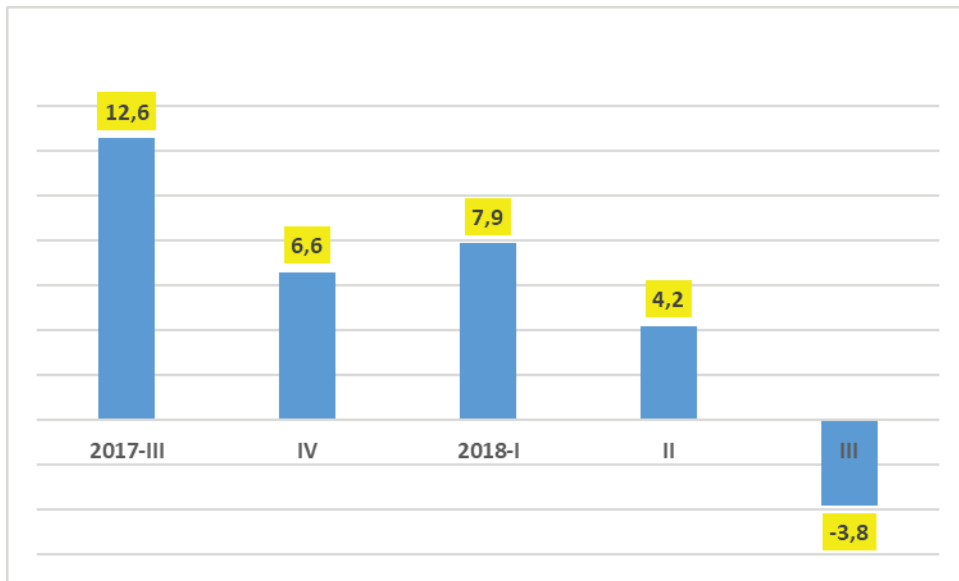
ödeyemiyor. Kamu gelirlerindeki düzenli tahsilat sorunu her geçen gün biraz daha derinleşiyor. Dolayısıyla devletin büyümeye katkı sağlamasının şartları gittikçe zorlaşıyor. Tabi, daha fazla borçlanmaya yönelmezse. Özetlemek gerekirse: Devlet bir defalık gelirlerle büyümeye katkı sağlamış görünüyor.

Hizmetlerde sürpriz biçimde yüzde 4,5'i bulan büyümeye örneğin sıfır olsaydı, üçüncü çeyrekteki toplam büyümeye yüzde 0,6'dan ibaret olacaktı.

Ancak kamu harcamalarının bu temposunu gelecekte sürdürme şansı yok. Bütçe disiplini iddiası, bir defalık gelir barutunun tükenmesi, buna pek izin vermeyecek gibi duruyor.

YATIRIMLARDA GERİLEME

Harcamalar yönünden, yatırımlarda artış değil, yüzde 3,6 gerileme izleniyor. Dolayısıyla yatırımların bıçak gibi kesilmesinin önümüzdeki çeyrekte depresyona geçildiğinin bir başka habercisi olduğu söylenebilir.

Grafik 10. Yatırımlarda Küçülme ve Krize Giriş (% Değişme)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Yatırımlar, Kredi Garanti Fonu (KGF) üstünden kredi pompalamasının yaşandığı 2017'de belli bir düzeyde canlı seyretmişti. İlk çeyrekte yüzde 12,6 olan yatırımlardaki artış, sonraki iki çeyrekte de canlılığını korur görünmüş ancak, 2018'in 2. çeyreğinde yüzde 4,2 artışta kalmıştı. Resesyonun yaşandığı 3. çeyrekte ise yüzde 3,8'lik gerileme gösteren yatırımlar cephesinde, depresyona girildiğini söylemek daha doğru.

DOLARLA KÜÇÜLME

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYİH) ABD doları bazında bakıldığında, 3. çeyrekte milli gelirin 187 milyar dolara düştüğü görülüyor. 2017'nin 3. çeyreğinde ise bu, 235 milyar dolardı. Ancak o zaman dolar kuru 3,54 TL idi. 2018'in 3. çeyreğinin dolar kurunun ise 5,42 TL olarak hesaplandığı anlaşılmaktadır. Böyle olunca, 2017 3. çeyreğine göre

TARIMDA TUTARSIZ BÜYÜME

Toplam milli gelirden yüzde 8 payı olan tarımın büyüme ekseninde olumlu bir seyir göstermediği biliniyor. Tarımsal arz eksikliği, gıda enflasyonunun da en önemli belirleyicisi.

Buna rağmen, TÜİK'e göre, tarım sektörü ilk çeyrekte yüzde 5,6 büyümüş, ikinci çeyrekte ise yüzde 2,8 küçülmüştü. TÜİK, tarımın bu yıl üçüncü çeyrekte yüzde 1 büyüdüğünü bildirdi. Böylece ilk 3 çeyrek büyümesi yüzde 0,7 olarak gerçekleşti. Ama bu veri, aynı TÜİK'in tarımla ilgili başka verileri ile tutarlılık göstermiyor.

Tarım sektörü GSYH kapsamında düşük hızda da olsa bu büyümeyi gösterirken, TÜİK'in tarıma ilişkin üretim tahmini artış değil, düşüş gösterdi.

TÜİK bu yılki üretimin tahıl ve diğer bitkisel ürünlerde yüzde 4,2, sebzelerde yüzde 3, meyvelerde ise yüzde 1,7 gerileyeceği tahmininde bulundu. Bir tarafta GSYH kapsamında büyüme, diğer tarafta üretimin azalacağı tahmini, tabii ki tutarlı görünmüyor.

Grafik 11. Tarımsal GSYİH'nın Değişimi (%)

Tablo 4. Gayrisafi Yurt İçi Hasıla Sonuçları, III. Çeyrek: Temmuz-Eylül 2018

Yıl	Çeyrek	GSYH	GSYH	GSYH	GSYH
		Cari fiyatlarla (Milyon TL)	Cari fiyatlarla (Milyon \$)	Zincirlenmiş hacim endeksi (2009=100)	Değişim oranı (%)
2017	I	649 272	175 862	147,5	5,3
	II	734 426	204 867	164,0	5,3
	III	831 879	235 838	180,4	11,5
	IV	890 960	234 924	186,1	7,3
2018	I ^(r)	787 355	206 442	158,2	7,2
	II ^(r)	884 490	204 412	172,7	5,3
	III	1 013 453	187 100	183,2	1,6

(r) ilgili çeyreklerde güncelleme yapılmıştır.

Kaynak: TÜİK, 10 Aralık 2018 Haber Bülteni

2018 3. çeyreğinde 48 milyar dolar azalış görülmektedir. Yıllık olarak alındığında ise GSYH'nin 833 milyar dolara gerilediği anlaşıyor.

Bunun devamı olarak, 3. çeyrek itibarıyla, kişi başına yıllık GSYİH de geçen yıla göre 284 dolar azaldı ve 10 bin 272 dolar düzeyine indi. Ancak, Türkiye nüfusuna, sayıları 4 milyonu aşan Suriye ağırlıklı göçmenleri de katarsak, kişi başına gelirin şimdiden 9 bin 700 dolar dolayına indiğini belirtmek gerekiyor. Yıl bittiğinde, 4. çeyrekte yaşanması muhtemel küçülme ile birlikte, bu rakam 9 bin doların altına da inmiş olabilecektir.

SON ÇEYREK TAHMİNİ

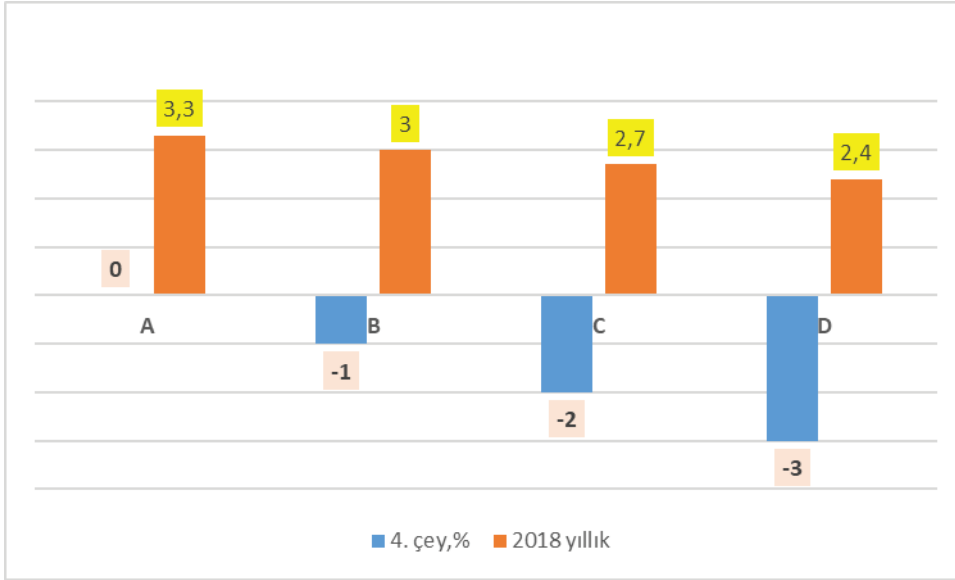
Ekonominin resesyona girdiği, resmi GSYİH verileri ile ortaya konulurken, tamamlamak üzere olduğumuz yılın son çeyreğinin nasıl bir performans ortaya koyduğu ise çok sır değil. Türkiye, 4. çeyrekte, yani Ekim-Aralık döneminde yüzde 20'lerde seyreden bir yüksek enflasyonun eşliğinde küçülme süreci yaşıyor.

Türkiye ekonomisinin 2018'in iki çeyrek toplamında yüzde 6,2 olan büyüme hızı, üç çeyrek toplamında yüzde 4,5'e geriledi. Üçüncü çeyrek sonu itibarıyla son bir yıldaki büyüme hızı da yüzde 5,2 olarak ölçüldü.

GSYH'de en belirleyici konumda olan sanayi üretim endeksinin 3. çeyrekte yalnızca yüzde 0,5 artış kaydetmesi, GSYH büyümesinin de bu dolaylarda kalabileceği tahminine yol açmıştı. Nitekim sanayi hasılasında büyüme 3. çeyrekte yüzde 0,3 olarak gerçekleşti. Sanayi üretimi çok doğaldır ki GSYH kapsamındaki sanayi sektörünün temel belirleyicisi. Dördüncü çeyreğe ilişkin gelen sanayi ile ilgili öncü göstergeler, sanayi üretiminde düşüşün sürdüğünü, bunun büyüme performansına olduğu gibi yansıtacağını gösteriyor.

Son çeyreğe ilişkin resmi büyüme verisi, 11 Mart 2019'da açıklanacak. Şimdiden yapılan tahminler en az yüzde 3 küçülme yaşandığı üstüne odaklanıyor. Bu da 2018 yıllık büyümesinin yüzde 2,5'i bile bulamaması anlamına geliyor. Uluslararası derecelendirme kuruluşlarından Moody's daha kötümser; 2018 için yüzde 1,5 büyüme, 2019 için ise yüzde 2 küçülme öngörüyor.

Yeni Ekonomi Programı-YEP de denilen Orta Vadeli Program'da 2018 büyüme hızı tahmini yüzde 3,8 olarak yer alıyor. Üçüncü çeyrek verisi açıklandıktan sonra artık yüzde 3,8'lik tahmini tutturmanın mümkün olmaktan neredeyse tümüyle çıktığını söyleyebiliriz. Ekonomi üçüncü çeyrekte son çeyreğe kıyasla görece daha iyi seyrettiği halde

Grafik 12. 2018 Büyümesi Ne Olur: 4 Senorya (%)

büyüme yüzde 1,6'da kaldı. Yılın tümünü yüzde 3,8'de kapatabilmek için 4. çeyrekte yüzde 1,9'luk bir büyüme gerekli ki, bu mümkün görünmüyor. Öncü göstergeler son çeyrekte Türkiye ekonomisinin küçüleceğine işaret ediyor.

Son çeyrekte büyüme hızı sıfır düzeyinde kalırsa yılı yüzde 3,3 büyüme ile tamamlayacağı açık. Bu oran yüzde 2 küçülmede kalırsa, yıllık büyüme yüzde 2,7 olarak gerçekleşecek.

Ekonominin son çeyrekte yaklaşık yüzde 3 daralması, yıllık büyümenin de böylece yüzde 2,5 dolayında gerçekleşmesi sürpriz olmayacak.

SERMAYE KAÇIŞI VE DARALMA

Yapışkan ve yüzde 20'lerde seyreden bir enflasyonla beraber, ithalatın hızla gerilediği, bunun da ekonominin ithalat talebinin, daha doğrusu sanayinin ithal hammadde ve makine talebinin düşüşünden kaynaklandığı gözleniyor. İthalattaki hızlı düşüş, büyümenin durduğuna ve hatta küçülmeğe geçtiğine dair en önemli işaret. Bunun sonucu olarak da 2018'de ilk çeyrekte 16 milyar dolar,

ikinci çeyrekte 15 milyar dolar açık veren ödemeler dengesi, üçüncü çeyrekte açık bir yana, 1,4 milyar dolara yakın fazlaya geçti. Bu, kuşkusuz, resesyona girişin bir sonucu olarak ithalatın hızla azalması ile oldu. Resesyonu yaratan ise ortalığı donduran sert sermaye çıkışı ve döviz fiyatlarının hızla yükselişi oldu.

Merkez Bankası verilerine göre, resesyona girilen Temmuz-Eylül döneminde Türkiye'den 18,6 milyar dolar sermaye çıkışı yaşandı. Oysa yüksek büyüme yaşanan ilk yarıda, toplamda 13,5 milyar dolar yabancı sermaye girişi olmuştu. Şemsiyenin birden ters dönmesine yol açan yaz fırtınasında, ABD ile yaşanan gerilimin de önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Sermayenin hızlı çıkışının yaşandığı 3. çeyrekte, döviz pahalılaşınca ithalat neredeyse durdu ve cari denge 1,4 milyar dolar "fazla"ya dönüştü. Kaçan sermayeyi dengelemek için rezervlerden 9 milyar dolar, kaynağı belirsiz hesaplardan (net hata-noksan) ise 8 milyar dolar kullanılmış görünür.

BÜYÜMEDEN BÖLÜŞÜM, İŞGÜCÜNÜN ALEYHİNE

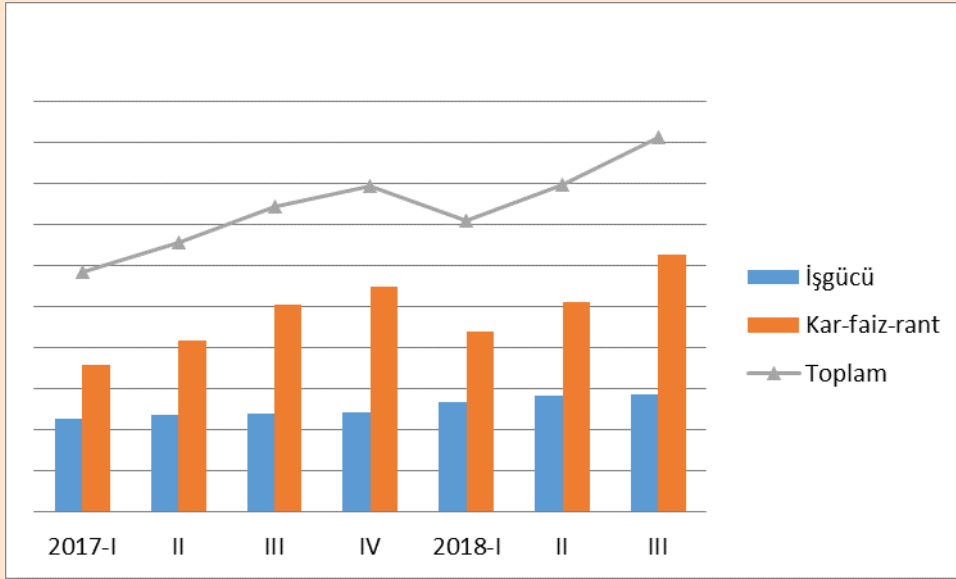
Devlet harcamalarının rüzgarı ile yüzde 1,6 artmış görünen 3. çeyrek GSYH'sinin bölüşümü konusunda bir fikir veren "gelire göre GSYH" verileri, büyümeden yine ücretli kesimin pay alamadığını, tersine işgücü ödemelerinin brüt katma değerden aldığı payın azaldığını ortaya koyuyor.

Üretilen gelirden işgücünün aldığı pay yüzde 31 dolayında kalıyor. Oysa işgücünün payı, yılın ilk çeyreğinde yüzde 38 dolayındaydı.

Tablo 4. Brüt Katma Değerin Paylaşımında İşgücünün Payı, 2017-2018-III, Milyar TL Cari Fiyat

	2017-I	II	III	IV	2018-I	II	III
İşgücü	226	237	240	244	268	283	286
Kar-faiz-rant	359	419	504	549	440	512	627
Toplam	585	656	744	793	708	795	913
İşgücü,%	38,7	36,2	32,3	30,8	37,9	35,6	31,4

Kaynak:TÜİK Veri Tabanı

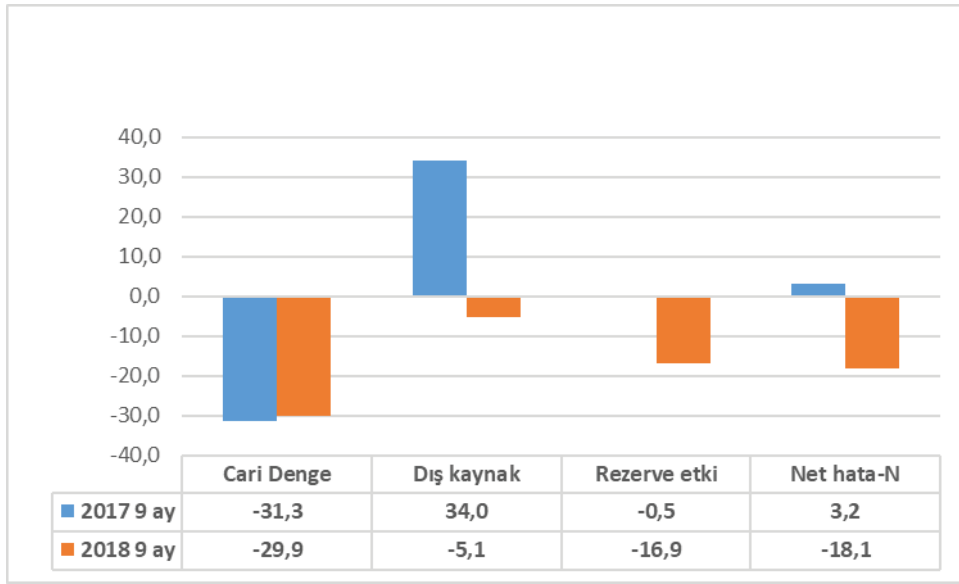
Grafik 13. Toplam Artıktan İşgücünün Payı (2017-2018)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Cari fiyatlarla 913 milyar TL'lik brüt katma değer yaratılan 3. çeyrekte, bu pastadan işgücü için 286 milyar TL yani, toplamın yüzde 31'i ayrıldı. Bu pay, 2. çeyrekte yüzde 36'ya yakın, ilk çeyrekte ise yüzde 38 dolayındaydı.

Tablo 5. 2017 ve 2019 (10 ay) Cari Denge, Dış Kaynak Trafik, Rezervler ve Net Hata Noksan (Milyar \$)

Tarih	Cari Denge	Doğ. Yab: ser	Portföy	Kredi vb	Dış Kaynak Girişi	Rezerve etki	Net hata Noks
2017-Q1	-8,4	2,1	4,4	1,4	8,0	-4,0	3,6
2017-Q2	-12,9	1,3	13,0	2,3	16,6	1,6	2,2
2017-Q3	-10,1	2,5	6,2	0,7	9,4	1,9	-2,6
2017-Q4	-16,1	2,3	0,8	1,4	4,5	-7,7	-3,9
2017	-47,4	8,2	24,5	5,8	38,5	-8,2	-0,7
2018-Q1	-16,4	1,0	2,5	8,5	12,1	-0,7	-3,6
2018-Q2	-14,9	1,9	-2,7	2,2	1,4	-7,1	-6,5
2018-Q3	1,4	2,4	-3,5	-17,4	-18,6	-9,1	-8,0
2018-10	2,8	0,7	0,5	-2,6	-1,4	1,7	-0,4
2018-10 ay	-27,2	6,0	-3,2	-9,3	-6,5	-15,2	-18,4

Grafik 14. Ocak-Eylül (2017-2018): Cari Açık ve Sermaye Giriş-Çıkışı (Milyar \$)

2017 ve 2018 ilk 9 ayları itibarıyla değerlendirildiğinde ise görüntü şudur: 2017'de 31 milyar dolar olan açık, 2018'de biraz düşerek 30 milyar dolara yaklaşmıştır. Fark, açığın finansmanındadır. 2017'de açık, dış kaynak girişi ile sağlanırken 2018'de 5 milyar dolar sermaye çıkışı yaşanmış ve açık için rezervlere, kaynağı belirsiz kaynaklara başvurulmak zorunda kalınmıştır. Gelecekte dış

kaynak girişi olmaz ise, bu kaynakları kullanmak da artık mümkün olamayacak ve muhtemelen 31 Mart seçimleri sonrası IMF'ye başvurmak kaçınılmaz hale gelecektir.

SONUÇ

Veriler, yabancı sermayenin artık Türkiye'ye giriş yapmadığını, paranın dışarıda pahalandığını da

söylüyor. Nitekim son çeyreğe ait Ekim ayı döviz hareketleri, resesyondan depresyona girişin bir başka işaretini verdi. Ekim'de sermaye çıkışı sürüyor ve tek bir ayda 1,5 milyar doları bulmuş görünüyor. Şemsiyenin ters döndüğü Temmuz-Ekim birlikte alındığında, çıkış 20 milyar doları buluyor. Bu, yabancı para girmedikçe büyümeyen Türkiye ekonomisinin, yabancı güveni sağlanıncaya kadar dibe doğru gideceğini ifade ediyor.

Mevcut ekonomik modelde yeniden büyüme, anlamlı yabancı sermaye girişine bağlı. Yabancıların yeniden giriş yapması ise, hem içerideki göstergelerin, başta da enflasyonun iyileşmesine ve risk üreten Türkiye'nin risk priminin 400'lerden en az 200'lere kadar gerilemesine bağlı. Bunun sağlanması için ise muhtemelen 31 Mart seçimleri sonrasında IMF kaynaklarına başvurulması ve karşılığında IMF'nin dayatacağı acı reçetenin topluma uygulanması kaçınılmaz gibi görünüyor.

ASGARİ ÜCRET: 2.800 TL NET

2018 kapanırken en önemli konulardan birini de asgari ücret oluşturuyor. Yaklaşık 10 milyon ücretliyi doğrudan ilgilendiren asgari ücrette, yüzde 20'lerin üstünde bir enflasyon yaşanırken nasıl bir karar çıkacağı merak konusu.

Tablo 5. Asgari Ücret için TÜİK önerileri ve Gerçekleşmeler (TL, %)

Yıl	Brüt Asgari Ücret (A)	Net Asgari Ücret (B)	TÜİK Asgari Ücret Önerisi (Bir İşçi) (C)	Net/TÜİK B/C (Yüzde)	Brüt/TÜİK C/A (Yüzde)
2003	306	256	327	78,4	106,9
2004	423	303	397	76,3	93,9
2005	489	350	422	83,0	86,3
2006	531	380	508	74,9	95,7
2007	563	403	590	68,3	104,8
2008	608	482	645	74,6	106,1
2009	666	527	720	73,2	108,1
2010	729	577	796	72,4	109,2
2011	796	630	900	70,0	113,1
2012	887	701	971	72,2	109,5
2013	978	773	1.025	75,4	104,8
2014	1.071	846	1.205	70,2	112,5
2015	1.201	949	1.425	66,6	118,7
2016	1.647	1.300	1.600	81,3	97,1
2017	1.777	1.404	1.669	83,9	93,9
2018	2029,5	1603,12	1.894	84,6	93,3

Kaynak: DİSK-AR

TÜİK Asgari Ücret Tespit Komisyonuna her yıl bir işçinin geçimi için gerekli besin içi ve besin dışı harcamalara ilişkin asgari tutarı hesaplayıp sunmaktadır. Bir diğer ifadeyle yönetmelikte yer aldığı gibi TÜİK tek bir işçinin asgari yaşam maliyetini hesap etmektedir.

Ne var ki, fiiliyatta, asgari ücret TÜİK tarafından hesaplanan asgari ücretin altında kalmaktadır. Bazı yıllarda asgari ücret TÜİK hesaplamasına göre yüzde 35 eksik saptanmıştır.

TÜİK tarafından 2017 Aralık ayında Asgari Ücret Tespit Komisyonuna sunulan ve Kasım 2017'deki asgari geçinme düzeyini belirleyen öneri 1.894 TL'dir. Bu durumda 2018 yılı enflasyonu ve milli gelir artışı da bu miktara eklenerek 2018 asgari ücretinin belirlenmesi gerekiyordu.

TÜİK 2017 Kasım ayı için asgari ücreti 1.894 TL olarak hesaplamıştı. Komisyona sunulacak TÜİK önerisinin 1.894 TL üzerine 2018 enflasyon artışını da içerecek şekilde olması beklenmelidir. Bu miktar pazarlık edilecek miktar değildir. Bu miktarın üzerine 2019 enflasyon hedefi eklenmelidir.

Doğru olan ve savunulması gereken, tüm işçi ve memurlar için toplu pazarlık yoluyla tek asgari ücret saptanmasıdır. Ülkemizde 2012 sonrasında memurların maaşları ve dolayısıyla memur asgari ücretleri bütün memurlar için toplu sözleşme yoluyla belirlenmektedir.

Sosyal devletin ve eşitlik ilkesinin gereği, tüm çalışanlar için tek asgari ücretin tespit edilmesidir. Oysa ülkemizde asgari memur maaşı ile asgari işçi ücreti arasında büyük farklılıklar yaşanmaktadır. En düşük devlet memuru maaşı Temmuz 2018 itibarıyla 3 bin 133 TL olarak gerçekleşmiştir.

Bunların yanı sıra doğru olan, asgari ücretin net olarak hesaplanması gerekliliğidir. Ücretlerin asgari ücret kadar kısmından gelir vergisi kesintisi yapılmaması gerekir. Halen brüt asgari ücretin yüzde 80'i işçinin eline geçiyor. Asgari ücretten 122 TL vergi, 304 TL sigorta primi olmak üzere 406 TL kesiliyor. Devletin işverenlere sağladığı 5 puanlık SGK prim desteğine benzer şekilde asgari ücretli işçiler için de SGK prim desteği sağlanabilir.

Asgari ücret işçinin ve ailesinin asgari insani yaşam standartlarına uygun olmalıdır. Bu nedenle aile için yoksulluk sınırı esas alınmalı ve dört kişilik ailede iki çalışanın olacağı varsayımından hareketle asgari ücret yoksulluk sınırının yarısından az olmamalıdır.

Ülkemizde asgari ücret artışı reel milli gelir artışının altında kalmıştır. O yüzden asgari ücret artışında enflasyonun yanında bir diğer ölçüt de milli gelir artışı da mutlaka dikkate alınmalıdır.

TÜİK 2017 Kasım ayı için asgari ücreti 1.894 TL olarak hesaplamıştı. Son bir yıllık enflasyon yüzde 25 civarı kabul edilince, 2019 için TÜİK'in asgari ücret önerisinin 2.300 TL civarında olması gerekir. Bu miktarın brüt değil net olarak kabul edilmesi gerekir. TÜİK hesabı asgari ücret tartışmalarında alt sınır olarak kabul edilmeli ve pazarlık bunu baz alarak yapılmalıdır. 2.300 TL üzerine 2019 yılı büyüme ve enflasyon beklentileri eklenmelidir. Bu durumda TÜİK hesabına göre asgari ücret sendikaların söylediği gibi en az 2.800 TL olmalıdır.

"Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>

**TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni**

Aralık 2018
Sayı 246 Ekidir

**MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER**

**Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT**

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr